

Stočni sajmovi grada Zagreba kroz povijest

The history of livestock markets in the City of Zagreb

Džaja, P.*, M. Palić., K. Severin

Sažetak

U radu je prikazano mjesto i datumi održavanja sajmova na području današnjega Zagreba, gdje su se kroz povijest prodavali stoka i proizvodi životinjskog podrijetla. Za vrijeme sajmenih dana trebao je vladati Božji mir (*treuga Dei*). Iako su se sajmovi vjerojatno održavali od samoga osnutka grada Zagreba, sigurno se zna da se na ovim prostorima održavaju od 1094. godine, to jest od samoga osnutka zagrebačke biskupije. Najstariji i najveći sajam zvao se Kraljevo, a trajao je dvadeset dana za sv. Stjepana (20. kolovoza). Markovski sajam i Margaretski sajam održavali su se sedam dana prije i sedam dana poslije sv. Marka i sv. Margarete. Trg Tridesetnice preimenovan je u Harmicu, od 23. lipnja 1848. u Jelačićev plac, od 1947. do 1990. nazivao se Trg Republike, da bi od 1991. ponovno dobio naziv Trg bana Jelačića. Zrinjevac je dobio ime 1866. godine. Najprije se zvao Marvinski trg, a kasnije je preimenovan u Novi trg. Sadašnji Trg Republike Hrvatske kroz povijest je mijenjao ime čak osam puta. Prvotno se zvao Sajmišni trg, i to je ime bilo aktualno do 1888. godine, kad je preimenovan u Sveučilišni trg. Nakon završetka Prvoga svjetskog rata, točnije 1919. dobio je naziv Wilsonov trg, a osam godina poslije preimenovan je u Trg kralja Aleksandra I., od 1941. nazvan je Trg I., a 1945. mijenja ime u Kazališni trg. Samo godinu poslije sporni trg dobiva ime Trg maršala Tita, a 1. rujna 2017. preimenovan je osmi put, u Trg Republike Hrvatske. Novoprojektirani trg zvao se Trg N, pa od 1927. godine Trg kralja Petra I. osloboditelja, od 1941. zvao se Trg III, a 1943. dobio je ime po bosanskom banu Kulinu. Ime je opstalo tek dvije godine te se 1945. mijenja u Trg žrtava fašizma do 1990. godine. Od 1990. do 2000. naziva se Trg hrvatskih velikana, a 2000. mu se ponovno vraća ime Trg žrtava fašizma.

46

Ključne riječi: životinje, sajam, Zagreb, povijest

Abstract

This article presents the location and dates of fairs held in today's Zagreb, where livestock and animal product were sold over the course of history. During the fairs it was necessary to respect "The Peace of God" (*treuga Dei*). Although fairs were probably held from the very foundation of the City of Zagreb, it is known for certain that they were held in this area from 1094, that is from the foundation of the Zagreb Bishopric. The oldest and largest fair was known as Kraljevo (Royal) and lasted twenty days following St. Stephen's Day (20th August). St. Mark's Fair and St Margaret's Fair were held for seven days before and seven days after St. Mark's and St. Margaret's Days. The square named after the Thirtieth tax was renamed Harmica, then from 23rd June 1848 it became Jelačić Square, and from 1947 to 1990 it was known as the Republic

Dr. sc. Petar DŽAJA, dr. med. vet. profesor u trajnom zvanju, Magdalena PALIĆ, dr. med. vet., asistentica, dr. sc. Krešimir SEVERIN, dr. med. vet., redoviti profesor, Zavod za sudsko i upravno veterinarstvo, Veterinarski fakultet u Zagrebu. Dopsni autor: dzaja@vef.hr

Square. From 1991 it became known once again as Viceroy Jelačić Square. Zrinjevac was named in 1866. First of all it was known as Marvinski Square, and later became New Square. The present-day Republic of Croatia Square has changed its name as many as eight times over the course of history. It was originally known as Market Square, and this name remained until 1888, when it became University Square. After the end of the First World War, more precisely in 1919, it was renamed Woodrow Wilson Square, and eight years later King Aleksander 1st Square, then from 1941 Square I., and in 1945 its name changed to Theatre Square. Only one year later this square was given the name Marshall Tito Square, and from 1st September 2017 its name was changed for the eighth time, to Republic of Croatia Square. A newly designed square was called N. Square, and then from 1927 King Petar I Square, from 1941 Square III, and in 1943 it was given the name of the Bosnian King Kulin. This name only survived two years, and in 1945 it became the Victims of Fascism Square until 1990. From 1990 to 2000 it was known as the Square of Croatian Heroes, and in 2000 the name Victims of Fascism was restored.

Key words: animals, fair, Zagreb, history

Sajam je označivao sastanak ljudi koji su se o nečemu dogovarali, a kasnije sastanak ljudi s ciljem da ostvare nekakvu trgovinu. Isto značenje imale su turska riječ pazar i mađarska riječ vašar (Szabo, 1994.). Iako su sve kraljevske povelje s privilegijama nudile slobodu, pravo trgovanja i mir, to nije uvijek bilo tako. Na Harmici je bilo posebno živo za vrijeme godišnjih sajмова, kad su se na tom mjestu zastavljali trgovci, obrtnici, i obični putnici. Posebno užurbano bilo je za sajam 20. kolovoza, kad su se već llicom počeli gurati obrtnici iz svih krajeva zemlje, krznari, čizmari, remenari i mnogi drugi. Znalo se tada na tom dijelu grada skupiti i do 10 000 ljudi, a u 300 šatora koji su bili postavljeni na trgu moglo se naći svega, sušene ribe, slanine, mađarskog sira, ukrasnih vrpce i sl.¹

Kralj Ladislav je 1094. godine proglasio sv. Stjepana zaštitnikom katedrale, pa je narod godišnji sajam 20. kolovoza koji je trajao 20 dana² zvao Kraljevo. Prema Zlatnoj buli napisanoj 16. studenoga 1242. jednom rečenicom od 106 riječi propisane su obveze stanovnika grada Griča i Gornjega grada (Gradeca) – da pri ugošćivanju kralja moraju osigurati za objed 12 volova, 1000 hljebova i četiri suda vina, hercegu Slavonije pak pola toga, a banu pri nastupu u dužnosti jednog vola, 100 hljebova i jedan sud vina. Ovom poveljom uz navedene obveze dobili su pravo i povlastice održavanja dnevnoga trga te pravo svečanoga trga dva dana u tjednu: *Određujem da se u gradu održava dva dana u tjednu svečani trg (iorum solemne), naime u ponedjeljak i četvrtak. Osim toga neka bude svaki dan i dnevni trg (iorum cottidianum)* (Szabo, 1994.). U Zlatnoj buli kralj je dakle dopuštao da se u Zagrebu svaki dan održava mali sajam, veći sajam dva puta tjedno, i to ponedjeljkom i četvrtkom (Horvat, R. (1992)). No građani Gradeca nisu

bili zadovoljni time, već su od kralja tražili dvotjedni sajam kakav su imali žitelji kaptolske varoši. Na tu zamolbu kralj Bela IV. pozitivno je odgovorio 21. ožujka 1256., kad je iz stolnog Biograda izdao novu povelju kojom je dopustio održavanje 14-dnevnog godišnjeg sajma povodom blagdana sv. Marka (25. travnja). Ovom je bulom utvrđeno da se sajam održava za Markovo, na Markovu trgu, a trajao je tjedan dana prije i tjedan dana poslije Markova. Povelja je sadržavala sljedeći tekst: *Dajemo na znanje svima, kojima se ova isprava bude pokazivala da smo htjeli i dopustili da se na brdu Gradecu u Zagrebu sajmovi održavaju bez ikakvog poreza osam dana prije blagdana blaženog Marka Evanđelista do osam dana poslije toga blagdana. Stoga koji god i odakle god budu htjeli onamo, smiju sigurno i slobodno doći, trgovati i neka se slobodno vrate u vlastite (domove) i neka im se nitko ne usudi nanijeti štete ili teškoće, jer želimo da se ondje skupljaju pod našom posebnom zaštitom.* Ova je privilegija ostala na snazi sve do sredine 19. st., odnosno do ukidanja feudalizma. Sve trgovce Gradeca kralj je 1267. godine oslobodio plaćanja carine, odnosno tridesetine. Dozvolu za održavanje sajma na Markovo 1270. godine ponovno je potvrdio je kralj Stjepan V., sin Bele IV., te kralj Matijaš Korvin 24. ožujka 1464. godine (Szabo, 1994.).

U 13. stoljeću plaćana je desetnina, pa ako netko nije imao dovoljan broj stoke za desetnarenje, desetinar je nastojao taj broj popuniti stokom iz još najviše jedne kuće. Gdje nije bilo 10 komada stoke, uzimala se razlika desetnine u novcu. Onaj tko je zatajio stoku, plaćao je deveterostruki iznos. U slučaju da je bila jedna svinja kao i druge vrste stoke, ona se procjenjivala, a desetnina se uzimala od procijenjene vrijednosti u novcu (Kampuš i Karmen, 1984.).

Ispod Gradeca razvijaju se dva podgrađa, i to nje-mačka ili postolarska ves koja je zauzimala istočnu stranu današnje Radićeve ulice, i sjeverno krilo Jela-

1. <https://express.24sata.hr/style/jelacicev-plac-prvi-vatromet-u-zagrebu-1865-pobio-je-10-ljudi-19333> - express.24sata.hr
2. Neki izvori spominju da je sajam trajao dva tjedna

čićeva trga, sve do Manduševca u Bakačevoj ulici. Na južnoj strani Gradeca razvila se varoš Nova Ves koju od 15. stoljeća nazivaju Lončarskom ulicom ili Iliczom, u kojoj se od 1334. godine spominje crkva sv. Margarete. Gradski sudac i prisežnici kraljevskoga slobodnog grada 1372. godine poslali su kralju Ludvigu I. u Višegrad molbu za održavanje godišnjeg sajma na blagdan sv. Margarete, a kralj Ljudevit I. je 10. ožujka 1372. drugom poveljom dopustio održavanje drugoga godišnjeg sajma oko crkve sv. Margarete (danas pravoslavne crkve trg na Preradovićevu i Cvjetnom trgu) gdje će se on održavati sve do 1862. godine. Otada su stanovnici Gradeca imali dva godišnja sajma: Markovinski i Margaretski (Szabo, 1994.). Najstariji dokument koji izdaje zagrebačka gradska općina iz 1425. nalaže novčano kažnjavanje onih koji pri vaganju netočno i nepravedno mjere i važu. Isto tako navedeno je da ribari koji dovoze svježiu ribu na kolima ne ostavljaju ribu u domovima, već da je prodaju stojeći na trgu do tri dana. Općinski glasnik bio je dužan neprodanoj ribu odsjeći repove (Szabo, 1994.). Na molbu gradskoga suca i prisežnika grada Gradec je od kralja Maksimilijana II. u Beču 31. kolovoza 1569. dobio pravo održavanja sajma uz dan Blažene Djevice Marije (8. prosinca). Sajam se mogao održavati nekoliko dana prije i poslije tog blagdana pod uvjetom da to sajmovanje ne bude na štetu godišnjih sajмова u susjednim mjestima. Spomenuti sajam održavati će se druge nedjelje odnosno kasnije druge subote u mjesecu te je nazvan Božićni sajam (Szabo, 1994.). Zagrebački sajmovi održavali su se sve do polovice 17. stoljeća na varoškom trgu pokraj crkve sv. Marka te na trgu pred utvrdama stolne crkve. Drvene mesnice u to doba bile su smještene pred Kamenitim vratima u Gornjem gradu, zatim ispred crkve sv. Marka, te pred Mesničkim vratima gdje je bila i klaonica (Szabo, 1994.). Vjekovječne nesuglasice između žitelja Kaptola i Gradeca³ uklonjene su sporazumom 16. ožujka 1663., kojim je Kaptol dobio pravo dnevnog tržišta, Gradec tjednoga sajma, a kraljevski sajam za sv. Stjepana proglašen je zajedničkim sajmom. Mještani Gradeca zbog lošega ekonomskog stanja molili su kralja za daljnje privilegije te im je kralj Ferdinand III. 22. rujna 1695. izdao novu povelju kojom je gradskoj općini dopustio dva nova slobodna godišnja sajma. Jedan je bio u utorak iza Duhova (Duhovski ili Trojački sajam), koji je poslije premješten u četvrtak pred Cvjetnicu i zvao se Cvjetni sajam, a drugi u nedjelju pred blagdan sv. Šimuna i Jude (28. listopada) (Szabo, 1994.). Iz jednoga izvješća doznajemo da je u Zagrebu 13. srpnja

1499. održan veliki godišnji sajam kao i svake godine (Margaretinje), koji je trajao 14 dana (Horvat, 1992.), održavao se sve do 1796. godine (Pinezić, 2015.). Iz povijesnih spisa iz 1689. doznajemo da se svake godine u različito vrijeme u Zagrebu drže velike crkvene slave i godišnji sajmovi među kojima je najveći sajam na Kraljevo, na kojima se prodaje stoka, a trgovci koji su došli rijekom Savom odlaze najčešće jašući na kupljenim konjima.⁴ Za vrijeme sajma na zvoniku stolne crkve vijorila je crkvena zastava (Szabo, 1994.). Hirc opisuje sajmeni dan na Harmici na osnovi natpisa u novinama, navodeći da je osam dana prije sajma na zvoniku bila izvješena zastava uz svečanu zvonjavu velikog zvona, a na glavnom se žrtveniku izložilo srebrno poprsje sv. Stjepana. Toga dana bilo je zabranjeno ludovati i plesati, trebalo se pobožno i skrušeno držati, no idućih su dana Zagrepčani nadoknađivali propušteno zajedno s gostima koji su hrlili sa svih strana. U 17. stoljeću veliki godišnji sajmovi (kao dnevna i tjedna tržišta) premještaju se u varoško podgrađe uz zdenac Manduševac na kojemu je 1656. podignut most. Vlasnicima vrtova i gospodarstava oko Manduševca 1646. bilo je naređeno da ih za potrebe širenja sajmišta prepuste uz dobivanje zemljišta uz obalu potoka Medveščak (Tkalčićeva ulica). Na ovom, sad većem prostoru održavao se zajednički kraljevski sajam prema sporazumu iz 1633. godine. Kako se na ovom prostoru nalazila carinarnica (plaćanje tridesetine), po njoj su građani ovaj sajmišni prostor nazvali Harmica (mađarski *harmine* znači tridesetina), (Szabo, 1994.). Gradske su vlasti 1826. godine preselile stočni sajam s trga Harmice (Tridesetnice)⁵ na Marvinski trg ili Novi trg (od 1866. Zrinjevac),⁶ a 1863. stočni se sajam premješta na područje Ciglane (danas zapadni kolodvor, prije Južni kolodvor, te kolodvor Sava) što je imalo za posljedicu pobune zagrebačkih obrtnika. Na Harmici se održavao i konjski sajam sa seljačkim, ali i plemenitim gospodarskim konjima. Na Jelačićevu se trgu sve do 1858. prodavala živež, voće, povrće, marva i druga roba dopremljena na kolima. Zagrebački gradonačelnik Vjekoslav Frigan 15. listopada 1861. objavljuje da se od 7. studenoga 1861. svakoga četvrtka održava tjedni sajam na Trgu bana Jelačića, trgu na Kaptolu i Novom trgu. Na njemu se stoka prodavala do 1873. godine. S njega je sajmište premješteno na Sveučilišni trg 1870., gdje se stoka

4. Vajkard Ivan barun Valvasor (1689.): Die Erhe des Herzogthmus Krain.

5. Koji se od 23. lipnja 1848. zvao Jelačić plac.

6. Zrinjevac je dobio ime 1866. godine, a prije toga zvao se Novi trg. Park na tom novom trgu svečano je otvoren 14. lipnja 1873., na mjestu gdje se dotad održavao stočni sajam. 1826. sajam se s Trga bana Jelačića – Harmice preselio na Zrinjevac, a 1870. na Sajmišni trg, današnji Trg maršala Tita.

3. Nesuglasice su definitivno ukinute carskim patentom od 7. rujna 1850. godine, kojim su dokinute stoljetne urbane i feudalne podijeljenosti.

prodavala 17 godina, a 1891. sajmište je prebačeno u istočni dio Zagreba na Trg bana Kulina, gdje ostaje 30 godina (od 1943., prije se zvao Trg Kralja Petra I. i Trg III, a od 1945. Trg žrtava fašizma).

Trg bana Jelačića, Jelačićev trg; lokalno je poznat i kao Jelačić-plac.⁷ Do 23. lipnja 1848. nazivao se Harmica, od 1947. do 1990. Trg Republike, a od 1991. Trg bana Josipa Jelačića.

Sadašnji Trg Republike Hrvatske kroz povijest je mijenjao ime čak osam puta. Prvotno se zvao Sajmišni trg, i to je ime bilo aktualno do 1888. godine, kad je preimenovan u Sveučilišni trg. Nakon završetka Prvoga svjetskog rata, točnije 1919. dobio je ime Wilsonov trg, a osam godina poslije preimenovan je u Trg kralja Aleksandra I. Od 1941. naziva se Trg I., a 1945. mijenja ime u Kazališni trg. Samo godinu poslije sporni trg dobiva ime Trg maršala Tita, koje je nosio do srpnja ove godine, kad je po osmi put preimenovan u Trg Republike Hrvatske.

Novoprojektirani trg zvao se Trg N, pa od 1927. Trg kralja Petra I. osloboditelja, od 1941. Trg III, a 1943. dobiva ime po bosanskom banu Kulinu. Ime je opstalo tek dvije godine te se 1945. preimenuje u Trg žrtava fašizma. Od 1990. do 2000. naziva se Trg hrvatskih velikana, a 2000. mu se vraća ime Trg žrtava fašizma.

Na Jelačić placu i trgu na Kaptolu moglo se prodavati meso svih vrsta, riba, mlijeko, jaja, živad i divljač. Gradsko zastupstvo grada Zagreba 1890. zaključuje da se tjedni sajmovi održavaju srijedom, na Veliki četvrtak i na Tominje pred Božić. Na Novom sajmištu 21. kolovoza 1890. bilo je svega 20 svinja, nešto konja. Već drugi tjedan dotjerano je 1000 goveda i 700 svinja, da bi 1. listopada 1890. na sajmu bilo 983 goveda, 909 svinja i 583 konja. Na području grada Zagreba 1938. bili su dopušteni sljedeći sajmovi: Cvjetni u četvrtak prije Cvjetne nedjelje, 26. travnja Markovinski sajam, 18. svibnja Sofijinski sajam, 27. srpnja Ivanjski sajam, 13. srpnja Margaret-ski sajam, 21. kolovoza Kraljevski sajam, 28. listopada Šimunski sajam i 9. prosinca Nikolinjski sajam. Uz te su se dane sajmovi održavali svake srijede i subote. Pod sajmištem se podrazumijevalo mjesto za održavanje sajмова. U Zagrebu je to bilo Gradsko sajmište u Heinzelovoj ulici, kojim je upravljao Stočni sajam u Heinzelovoj ulici ukinut je 1956.g. (Matišić, 1983.). Tržni odsjek Gradskega poglavarstva. Sajmište je dijeljeno na odjele prema predmetima koji su se mogli za sajamskih dana prodavati. Stočni odjel dijelio se na odjeljke: za rogatu stoku, za telad, ovce

i koze (janjad i jarad), za svinje i odojke, za konje i ždrebad, mazge i magarce. Odjeljci su morali biti posebno označeni. Bilo je zabranjeno prodavati perad, meso, ribe, divljač i sve vrste životinjskih proizvoda. Sva stoka morala je prije ulaska u sajam biti veterinarski pregledana, a ona koja je pregledom proglašena zaraženom ili sumnjivom na zarazu nije se smjela dopremiti na sajam, već se smještala u posebne odjeljke. Vlasnici stoke morali su za stoku koju su izlagali za prodaju imati propisno ispunjenu marvinsku putnicu koju je na ulazu nadziralo kontrolno tijelo uprave sajmišta. Za vrijeme sajamskog prometa stoka koja je bila namijenjena klanju i koja je bila prodana na vagu nije se smjela hraniti ni napajati. Poslovanje na sajmištu u zimsko vrijeme počinjalo je u 9 i završavalo u 14 sati, a u ljetno je vrijeme počinjalo u 8 sati i završavalo u 14 sati. Trgovci stokom i mesarski obrtnici dužni su bili kupljenu stoku označiti vidljivom oznakom koja je obilježavala njihovo vlasništvo. Za vaganje stoke rabile su se službene vage postavljene na sajmištu u prisutnosti strana-ka i službenog tijela Gradskega poglavarstva grada Zagreba, koje je izdavalo pismenu potvrdu o rezultatu vaganja. Vaganje se naplaćivalo. Prodaja krupne stoke mogla se obaviti po živoj vagi ili po slobodnoj pogodbi. Telad se na sajam mogla dopremiti jedan dan prije, kad se smještala u sajamske trijemove (1938.a). Sajmište za stoku trebalo je urediti izvan izgrađenog dijela mjesta, a na takvom položaju da ima dobru vezu s prilaznim putovima i da se stoka što manje kreće kroz centar mjesta. Ona su trebala biti udaljena najmanje 50 metara od najbliže zgrade za stanovanje. Sajmište je trebalo biti ograđeno, a obo-ri za svinje mogli su se smjestiti samo izvan mjesta na udaljenosti od najmanje 50 metara od stambenih zgrada i glavnih putova i u predjelu u kojemu se neće graditi Anonymous (1938.b).

Godine 1921. donesena je odluka o gradnji nove Gradske klaonice i stočne tržnice u Ulici Lašćinščak (današnjoj Heinzelovoj ulici). Projekt velikoga sa-jamsko-klaoničkog sklopa povjerio je gradonačelnik Vjekoslav Heinzel arhitektu Walteru Freseu iz Ber-lina, Konzultativni nadzor arhitektu Peteru Behren-su, glasovitom njemačkom arhitektu koji je tada u Zagrebu boravio zbog projekta nadogradnje i preo-blikovanja kuće Feller na središnjemu zagrebačkom Trgu bana Jelačića (Barišić Marenčić, 2015.). Prema Freseovu projektu velika je parcela dimenzija 400 x 260 m razdijeljena na južnu stočnu tržnicu (odnosno sajmište) i sjeverni integrirani procesni industrijski blok Gradske klaonice. Prema Freseovu projektu od 1928. do 1932. sagrađena je Gradska klaonica. Cjelokupna zagrebačka trgovina stoke zbivala se na

7. Spomenik banu Josipu Jelačiću podignut je na istoimenom trgu tek 1866. godine, tj. čak 17 godina nakon što je taj trg prozvan njegovim imenom.

tom prostoru, a dopremala se zaprežnim kolima (za koja je bila predviđena velika površina na južnome dijelu parcele) ili željezničkim odvojcima na parcelu.⁸

Sajamsko ritualno pogađanje radi se u četiri faze (Supek, 1988.):

- *Ogledavanje.* Potencijalni kupac gotovo nemarno, s namjernom pozom poluzainteresiranosti pita za kvalitetu teleta, ogledava ga i kao usput pita za njegovu cijenu. Oko njega i prodavatelja formira se grupa promatrača koji slušaju te također postavljaju pitanja.
- *Ritualno pogađanje.* Iznenada, kad prodavatelj procijeni da je kupac ozbiljan, nastoji ga zgrabiti za dlan i pljesnuvši po njemu svojim dlanom, uzvikuje cijenu: *toliko i toliko (kaže cijenu) i gotovo!* Kupac mu uzvraća sličnim udarcem i sličnom formulom: *Dajem toliko (manju svotu) i gotovo!* Procedura se produljuje, a jedan i drugi nastoje održati fizički kontakt pljeskanjem i hvatanjem ruke onoga drugog. Kupac se također zna okrenuti i poći, kao da odustaje, a prodavatelj ga zove natrag, dok u međuvremenu okupljeni muškarci navijaju da se smanji cijena uzvikujući svoje komentare: *Daj popusti malo, pa to tele još treba hraniti mršavo je, i slično.* Također dodaju komentare: *No, dodaj malo para, valjda imaš. Ionak to bumo skupa zapili.* Prodavač i kupac pitaju jedan drugoga za ime pa se tijekom pogađanja zovu imenom i uvijek se oslovljavaju s *ti*.

Vrhunac pogađanja. Kad je pogađanje već žustro i kad je vidljivo da dvije strane ne odustaju, promatrači im došaptavaju savjete te ih pokušavaju nagovoriti na postizanje međusobnog sporazuma o cijeni. Naposljetku postižu zajednički sporazum te se rukuju i na vrlo pompozan način pokazuju da je posao sklopljen, dižu ruke visoko i spuštaju, u pretjeranoj kretnji gore-dolje, tako da im se čitavo tijelo se tresu i sagiba pri rukovanju.

- *Likovanje.* U konačnoj fazi i kupac i prodavač zajedno odlaze na piće kojim su začinili prodaju. Stoga su točionice alkohola i pečenjare s mesom obvezan dodatak svakoga stočnog sajma u tom razdoblju. Zanimljiva je činjenica da u neformalnoj komunikaciji dvije strane napuštaju standardnu proceduru cjenkanja te razgovaraju o stvarnom stanju stoke koja je prodana i drugim detaljima o uzgoju stoke (Supek, 1988.).

Zagrepcani su nekad kupovali:

- Ausštosfedrih – grebena pržolica
- Brustšpic – prsa
- Federšpic – meka vratina
- Friški tušt – špek-slanina
- Frišling – odojak
- Hiftelšpic – vrh kuka
- Kavaliršpic – ribica
- Lungenbraten – pisana pečenica
- Mitellštikflam – slabina
- Rostbif – križna pečenica
- Rirdekel – dopržolica
- Šinjek – svinjsko meso s vrata
- Špicflam – mekana srednja rebra
- Švajnskare – svinjski krmenadl
- Šultersplatten – potplečka
- Šultermajzel – doplečka
- Švargl – debela koža na slanini, vrsta debele kobasice
- Tafelšpic – butina
- Tašenflam – masna potrbušina
- Vajsbraten – svinjsko meso uzduž kralježnice

Literatura:

- ANONYMOUS (1938.a): Pravilnik za sajmove na području Općine grada Zagreba. Gradsko poglavstvo grada Zagreba. NN 166/1938.
- ANONYMOUS (1938.b): Pravilnik za uređenje sela i drugih naselja u Savskoj banovini. Kraljevska banska uprava Savske banovine. NN 168/1938.
- BARIŠIĆ MARENIĆ, Z. (2015): Gradska klaonica i stočna tržnica u Zagrebu arhitekta Waltera Fresea. *Prostor* 23, 370-383.
- HORVAT, R. (1992.): *Prošlost grada Zagreba.* August Cesarec i Atlantic Paper. Zagreb
- KAMPUŠ, I., I. KARMEN (1984): *Tisućljetni Zagreb.* Školska knjiga, Zagreb.
- MATIŠIĆ, K (1983): *Trideset godina rada Veterinarske stancie grada Zagreba.* *Vet. stanica* 13, 29-37.
- PINEZIĆ, M. (2015): *Evolucija sajmov.* Završni rad, Pula.
- SUPEK, O. (1988): *Ritualno pogađanje na sajmovima.* *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 191-199.
- SZABO, A. (1994): *O starom Zagrebu, trgovini i sajmovima.* *Zaprešićki zbornik*, 4, 96-103.

8. Velika dimenzija parcele potrebna je zbog koncentriranoga stočnog sajma (3200 grla stoke na dnevnoj bazi, ali i pretpostavke potrebe 100 % proširenja pojedinih dijelova pogona. (Frese, 1932.).